

Ks. Michał Mejer

WYCHOWANIE DO WARTOŚCI W ŚWIETLE NAUCZANIA ŚW. JANA PAWŁA II

SCHEMAT WYSTĄPIENIA

1. O jakich „wartościach” mówimy?
2. Kontekst filozoficzny, antropologiczny
3. Ideał samowychowania
4. Powołanie człowieka do świętości

Główne źródła:

- K. Chałas (red.), *Wychowanie ku wartościom w świetle nauczania Jana Pawła II*, Jedność 2007.
- S. Chrobak, *Koncepcja wychowania personalistycznego w nauczaniu Karola Wojtyły – Jana Pawła II*, Wyd. Salez. 1999.

1. DEFINICJA „WARTOŚCI”

- × Wg W. Tatarkiewicza „zdefiniowanie wartości jest trudne, jeśli w ogóle możliwe [...]. To, co wygląda na definicję wartości, jest raczej zastąpieniem wyrazu przez inny wyraz mniej więcej to samo znaczący albo jest jego omówieniem”
- × Określa się tym terminem :
 - to, co cenne;
 - co zgodne z naturą;
 - czego chcemy, cel, przedmiot (aktualnego lub potencjalnego) dążenia;
 - czego pożądamy;
 - co zaspokaja potrzeby, zainteresowania;
 - co dostarcza zadowolenia, przyjemności;
 - co powinno być;
 - co lepiej, żeby było niż nie było;
 - co zobowiązuje, apeluje do odbiorcy;
 - co domaga się istnienia (realizacji). (A. Stępień, 2001)

2. KONTEKST FILOZOFICZNY

- ✘ Tomizm – kierunek filozoficzny stworzony przez św. Tomasza z Akwinu będący przystosowaniem filozofii Arystotelesa do potrzeb katolicyzmu. Uznany za oficjalną doktrynę Kościoła katolickiego. Cechy: dualizm Boga i świata, hylemorfizm (materia + forma), obiektywizm, empiryzm, uniwersalizm (przeciwieństwo indywidualizmu, pierwszeństwo całości przed jednostką), realizm, pierwszeństwo intelektu w poznaniu i działaniu.
- ✘ Personalizm – kierunek filozoficzny przyjmujący jako nadrzędną zasadę dobro i rozwój osoby ludzkiej, której powinny być przyporządkowane wszystkie partykularne dobra (E. Mounier, J. Maritain, E. Gilson, M.-D. Chenu, K. Wojtyła).

- × Fenomenologia – „zjawisko”, „to co się jawi”
– XX w. kierunek filozoficzny, który opisuje i ogląda to, co bezpośrednio jest dane (bez wglębiania się w „byt”). Edmund Husserl i Max Scheler. U Jana Pawła II podejście fenomenologiczne akcentuje przeżycie i doświadczenie wewnętrzne.
- × „Osoba i czyn” 1969. *człowiek działa*. „Czyn jest szczególnym momentem danym w oglądzie – czyli doświadczeniu – osoby”. Czyn pozwala poznać człowieka: kim jest.

KIM JEST CZŁOWIEK?

- × Człowiek jest osobą
- × Człowiek jest podmiotem świadomym siebie
- × Doświadczenie człowieka - wielki proces poznawczy (zmysły, umysł, moralność, duchowość)
- × Człowiek jest wolny. Jego wolność utożsamia się z samostanowieniem

TEOLOGICZNY OBRAZ CZŁOWIEKA

- × Człowiek jest stworzeniem Bożym, ale przekracza świat zwierząt. Jest też zraniony grzechem
- × Chrystus stał się człowiekiem – najdoskonalszym i pełnym człowiekiem
- × Godność człowieka – stworzony na obraz i podobieństwo Boże.

WARTOŚCI WYŻSZE I NIŻSZE

„Tam, gdzie człowiek rozstrzyga lub wybiera, wówczas zawsze odpowiada na wartości. W odpowiadaniu tym zawiera się taka jego niezależność, że nie przedmioty, nie wartości angażują człowieka i jego wolę, ale on sam angażuje się względem nich. Wartości te występują zawsze w pewnej hierarchii, jedne z nich są wyższe (duchowe), drugie niższe (materialne). Wartości wyższe człowiek bardziej ceni, one bardziej go przybliżają ku obiektywnemu dobru, więcej tego dobra mają w sobie. Wyższość wartości duchowych nad materialnymi nie jest tylko sprawą jakiegoś irracjonalnego odczucia. Są one wyższe dlatego, że wiążą się z obiektywnie wyższym bytem, z bytem doskonalszym od materii. Realizowanie wartości duchowych stanowi przede wszystkim o człowieku, o jego doskonałości” (Osoba i czyn)

DEFINICJE WYCHOWANIA WEDŁUG ŚW. JANA PAWŁA II

- × Wychowanie to relacja OSOBY wychowanka i OSOBY wychowawcy.
- × Rolą wychowawcy jest stworzenie wychowankowi przestrzeni prawdy, dobra i piękna (kategorie tomistyczne), by w niej kształtowało się jego „człowieczeństwo”
- × Słynny cytat: „W wychowaniu chodzi bowiem właśnie o to, aby człowiek stawał się coraz bardziej człowiekiem - o to, aby bardziej „był”, a nie tylko „miał” - aby więc poprzez wszystko, co „ma”, co „posiada”, umiał bardziej i pełniej być człowiekiem - to znaczy, aby również umiał bardziej „być” nie tylko z drugimi, ale także dla „drugich”. Wychowanie ma podstawowe znaczenie dla kształtowania stosunków międzyludzkich i społecznych” (Przemówienie w UNESCO, 1980)

- × „Wychowanie służy w szczególnym tego słowa znaczeniu „uczłowieczeniu” człowieka. Człowiek, będąc człowiekiem od pierwszej chwili swego poczęcia w łonie matki, stopniowo uczy się być człowiekiem - i ta podstawowa wiedza utożsamia się właśnie z wychowaniem” (Homilia do rodzin, Braga 1982)
- × Wychowanie jako „sztuka” polega na „wzajemnym obdarzaniu się człowieczeństwem”.
- × „Rodzice obdarzają swym dojrzałym człowieczeństwem nowo narodzonego człowieka, a ten z kolei obdarza ich całą nowością i świeżością człowieczeństwa, które z sobą przynosi na świat. Nie przestaje to być aktualne również w przypadku dzieci ułomnych i niedorozwiniętych fizycznie lub psychicznie. Pod tą postacią również objawia się człowieczeństwo, które może być wychowawcze i to w szczególny sposób” (*Gratissimam sane*. List do rodzin z okazji Roku Rodziny, 1994)
- × „wzrastanie w pełni człowieczeństwa, w pełni życia”. Pełnia człowieczeństwa zaś jest w Chrystusie...

- × „Wychowanie to twórczość o przedmiocie najbardziej osobowym - wychowuje się bowiem zawsze i tylko osobę, zwierzę można jedynie tresować – a równocześnie twórczość w tworzywie całkowicie ludzkim: wszystko, co z natury zawiera się w wychowywanym człowieku, stanowi tworzywo dla wychowawców, tworzywo, po które winna sięgać ich miłość. Do całokształtu tego tworzywa należy także to, co daje Bóg w porządku nadnatury, czyli łaski. Nie pozostawia On bowiem dzieła wychowania, które jest poniekąd ciągłym stwarzaniem osobowości, całkowicie i wyłącznie rodzicom, ale sam osobiście również bierze w nim udział”.
(Miłość i Odpowiedzialność, 1960)

UNIWERSALNA I INTEGRALNA WIZJA WYCHOWANIA CZŁOWIEKA

- × „to kim się jest i kim być się powinno” – zatem w wychowaniu chodzi o odkrycie prawdy o samym sobie, o własnym powołaniu, o świecie. Obudzić świadomość bycia osobą i świadomość działania. Realizacja potrzeb wpisanych w naturę człowieka: miłość, prawda, dobro, piękno.

DLACZEGO W OGÓLE PODEJMUJE SIĘ TRUD WYCHOWANIA?

- × Istnienie w człowieku dysharmonii wywołanej faktem grzechu pierworodnego – głęboki realizm: wychowanie wymaga trudu przezwyciężenia tej dysharmonii
- × Z drugiej strony – wzniosły cel wychowania, wysoki ideał – człowieczeństwo Chrystusa

3. SAMOWYCHOWANIE

- × „musicie od siebie wymagać, choćby inni od was nie wymagali” (Jasna Góra, 1983)
- × Z biegiem czasu samowychowanie przerasta dotychczasowy proces wychowawczy. Przerastając, nie przestaje jednak z niego wyrastać.
- × Każda z definicji podkreśla, że w procesie wychowania mamy do czynienia z konkretnym działaniem interpersonalnym: wychowawca - wychowanek, które ma na celu wspomaganie wychowanka w integralnym rozwoju. W samowychowaniu jest podobnie, i tu istnieją dwa bieguny odniesienia, z tą różnicą, że podmiot i przedmiot wychowania stanowi tu jedna i ta sama osoba. Człowiek staje się niejako wychowawcą, będąc zarazem wychowankiem

- × wychowanie jest dla człowieka powołaniem, zadaniem, prawem i obowiązkiem, a sam człowiek jest jego podmiotem, twórcą i zarazem adresatem
- × Każda osoba jest „podmiotem myślącym i zdolnym do samostanowienia – te dwie przede wszystkim właściwości odnajdujemy we wnętrzu osoby. Wobec tego każda osoba z natury swej jest zdolna do tego, aby sama określała swe cele (...) Tym się tłumaczy również sens wychowania dzieci, jak też wzajemnego wychowywania się ludzi: chodzi właśnie o szukanie celów prawdziwych, czyli prawdziwych dóbr jako celów działania, oraz znajdowanie i pokazywanie dróg do ich realizacji. Ale w tej działalności wychowawczej, zwłaszcza gdy chodzi o wychowywanie małych dzieci, nie wolno nigdy traktować osoby jako środka do celu” (M i O).

4. POWOŁANIE DO ŚWIĘTOŚCI

- × „Bądźcie więc tak doskonali, jak doskonały jest wasz Ojciec Niebieski” (Mt 5,48)
- × „Byłoby zbyt mało - mówi Jan Paweł II - wzrastać jedynie w ciełe; potrzebne jest przede wszystkim wzrastanie duchowe, i to osiąga się, ćwicząc te zdolności, które Pan złożył wewnątrz nas [...], aby móc osiągnąć autentyczną i pozytywną dojrzałość, odpowiadająca we wszystkim waszej ludzkiej godności i godności chrześcija”
- × Jan Paweł II podkreśla, że kryterium świętości stanowi miłość człowieka do Boga i braci. Powinna objąć wszystkie sfery życia człowieka: małżeństwo, rodzinę, życie zawodowe, działalność społeczną, a także pełne uczestnictwo w życiu świata i ludzkiej wspólnoty. W ten sposób człowiek może doświadczyć swoistego *katharsis*, przyjmując postawę „nowego człowieka”, upodabniającego się na obraz i podobieństwo Stwórcy.

- × Bóg, który kocha i wychowuje swoje dzieci, jest pierwszym wielkim wychowawcą swojego Ludu.
- × Świętość jest dążeniem do transcendencji i nieskończoności, wezwaniem skierowanym do każdego człowieka, by przekraczał samego siebie, by „szukał tego, co w górze”, by spoglądał ku niebu, dokąd wstąpił Chrystus. Prawdziwy chrześcijanin, to znaczy człowiek święty, jest istotą ludzką, która osiągnęła pełnię. Stąd „w ujęciu biblijnym świętość jest raczej stanem niż działaniem: ma charakter nade wszystko ontologiczny, a dopiero potem moralny”

- W papieskiej koncepcji wychowanie ku świętości ma ułatwić rozwój osoby ludzkiej w jej integralnym wymiarze. To wychowanie przekracza granice ludzkiego życia na ziemi i jest powszechnym powołaniem do wspólnoty życia z Bogiem. Jest też wyrazem docenienia wartości naszego człowieczeństwa i naszej ludzkiej godności. Każdy musi podjąć wysiłek samowychowawczy, by wejść na drogę wiodącą do świętości, po niej kroczyć i ją ukończyć w ramionach Boga.
- Całe nauczanie Jana Pawła II było przekazem nie tylko ewangelicznym, ale także pedagogicznym odnoszącym się również do samowychowania.
- Świętość, podobnie jak i wolność, jest człowiekowi dana i zadana. Świętość jest właśnie owocem prawdziwej wolności. Nie jest ona czymś nieosiągalnym i dalekim, ale jest własnością człowieka.

PRZYKŁAD ŚW. JANA BOSKO

- × Przykładem realizacji wychowania ku świętości w praktyce jest m.in. Św. Jan Bosko, którego Jan Paweł II określa „świętym wychowawcą” i „mistrzem duchowości młodzieżowej”.
- × „Ksiądz Bosko osiągnął swoją osobistą świętość poprzez działalność wychowawczą, przeżywaną z gorliwością i zapałem apostoelskim i jednocześnie potrafił ukazać świętość jako konkretny cel swojej pedagogii. Właśnie owa wzajemna wymiana między „wychowaniem” i „świętością” jest cechą wyróżniającą jego postać”.
(Ojciec i nauczyciel, 1988)